

İslâm devletiyle Bizans İmparatorluğu arasındaki sınır bölgelerini oluşturması bakımından Avâsım ve Sugür, asırlarca devam eden İslâm-Bizans mücadelesine sahne olan en hareketli noktaların başında gelmekteydi. Sınır garnizonlarına yerleştirilen dâimî askerî birliklerin yanı sıra buraya gelip ribâtlarda kalan ve cihada katılan çok sayıda gönüllü mevcuttu. Hemen her yıl yapılan ve Anadolu içlerine kadar uzanan yaz ve kış seferleri buradan idare edilmekteydi. Öte yandan Bizans akınlılarının ilk hedefini Sugür ve Avâsım bölgesi teşkil ediyordu. Bu mücadeleler sırasında bölgedeki şehir ve kalelerin zaman zaman el değiştirdiği, bu arada tahrip edildiği, bazan da tamir, tahkim ve iskân edildiği görülmektedir. Sugür bölgesi müslümanlarla Bizanslılar arasında çeşitli barış görüşmelerine de sahne olmakta, esir değişimi ve fidye antlaşmaları burada yapılmaktaydı. Mes'ûdî, Abbâsiler devrinden itibaren müslümanlarla Bizans arasında özellikle Tarsus yakınındaki Lamos nehri kenarında yapılan esir değişimi ve ödenen fidyeler hakkında bilgi vermektedir (*et-Tenbih*, s. 189-195). Avâsım ve Sugür nüfus bakımından da çeşitlilik gösteriyordu. Müslüman Araplar'ın yanı sıra yerli hristiyanlar, Hindistan menşeli Sayâbice ve Zutlar, özellikle Mansûr ve Hârûnürreşîd dönemlerinde yeniden tamir ve tahkim edilen Sugür şehirlerine yerleştirilen çok sayıda Horasanlılar ve Türkler bu çeşitliliği göstermektedir. Bölgede ticarî ilişkiler de gerçekleşiyor ve buradan dikkate değer vergi geliri elde ediliyordu (von Sivers, XXV/1 [1982], s. 71-99).

Sugür bölgesine mensup birçok âlim arasında bu bölgedeki gazâlara iştirak ettiği bilinen *Kitâbü's-Siyer* müellifi Ebû İshak el-Fezârî, Ebû Ümeyye Muhammed b. İbrâhîm b. Müslim el-Bağdâdî es-Sağrî, Ebû'l-Kâsım Yahyâ b. Abdülbâkî b. Yahyâ es-Sağrî ve Ebû Amr Osman b. Abdullah et-Tarsûsî zikredilebilir (Sem'ânî, III, 131; ayrıca bk. Bonner, *The Emergence of the Thughûr*, s. 223-264). Ebû Amr Osman b. Abdullah et-Tarsûsî'nin Tarsus başta olmak üzere Sugür bölgesi şehirlerine dair *Siyerü's-Şuğûr* adlı eserinin bir kısmı İbnü'l-Adîm'in *Buğyetü't-taleb*'i içinde günümüze ulaşmış ve ayrı basımı yapılmıştır (bk. bibl.).

Endülüs'te İslâm devletiyle kuzeyde hristiyan krallıklar arasındaki sınır bölgesini teşkil eden Sugür üç bölgeye ayrılmaktaydı. Bu ayırımın ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte III. (IX.) yüzyılda var olduğu anlaşılmaktadır. Bunların en

büyüğü, Endülüs'ün en kuzeyinde yer alan ve başşehir Kurtuba'ya (Cordoba) en uzak olanı Sağrûla'lâ (Sağrûlaksâ, Sağrûlekber, Sağrûla'zam) diye isimlendirilmekteydi. Berbitâniye, Veşka (Huesca), Tutfile (Tudela), Sarakusta (Saragossa), Lârîde (Lerida), Kal'atü Eyyûb ve Bârûşe ile Turtûşe'yi (Tortasa) içine alan bölgenin en büyük şehri Sarakusta olup Ümmüssağrîlâ olarak kaydedilmektedir. Turtûşe ve çevresine Sağrûşşarkî adı da verilmekteydi. Sağrûla'lâ bölgesi bir taraftan hristiyan krallıklarına karşı mücadelede saldırı ve savunma açısından önemli hizmet görürken diğer taraftan merkezden uzak olması dolayısıyla siyasi muhalifler ve isyancıların daha rahat hareket etmesine imkân sağlamış, bu sebeple bölge, Endülüs Emevî Devleti döneminde özellikle Sarakusta merkezli çok sayıda isyana sahne olmuştur. Tavâif-i mülûk devrinde bu bölgede Tücfîbîler ve Hûdîler hüküm sürmüştür. Sarakusta'nın 512'de (1118) Murâbît hâkimiyetinden Aragon Kralı I. Alfonso'nun eline geçmesinden sonra bölge hristiyan hâkimiyetine girmiştir. Kaynaklarda Sağr veya Bilâdüs-sağr ifadesiyle genel olarak Sağrûla'lâ kastedilmektedir. Diğer bir Sugür bölgesi Sağrûlednâ (Aşağı Sugür) diye isimlendirilmekteydi. Burası, Mârîde'den (Merida) batıya doğru Batalyevs'i içine alıp Atlas Okyanusu sahillerine uzanan bölgeyi kapsamaktaydı. İki bölge arasında yer alan ve Sağrûlevsat denilen bölge ise Tuleytula (Tolledo) ve çevresindeki şehirleri içine alıyordu. IV. (X.) yüzyılda III. Abdurrahman'ın kuzeydeki hristiyan krallıklarıyla yürüttüğü mücadelede en hareketli dönemlerden birini yaşayan ve öteden beri yürütülen seferler için oldukça önem taşıyan Sugür bölgesinin bu devirde daha ziyade Sağrûla'lâ ve Sağrûlednâ şeklinde ayrıldığı görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ' – Ömer Enîs et-Tabbâ'), Beyrut 1407/1987, s. 180, 223, 229-233; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VIII, 234, 620, 623, 646, 650; ayrıca bk. İndeks; Kudâme b. Ca'fer, *el-Harâc* (de Goeje), s. 252-255; Mes'ûdî, *et-Tenbih*, s. 189-195; İstahrî, *Mesâlik* (de Goeje), s. 55-56; İbn Havkal, *Şurettü'l-arz*, s. 165, 168; *Hudûdü'l-âlem* (Minorsky), s. 133, 143-144, 148-149, 152; Ebû Amr Osman b. Abdullah et-Tarsûsî, *Bekâyâ Kitâbi Siyeri's-Suğûr min hilâli mahtûtatı Buğyeti't-taleb li'bni'l-Adîm* (nşr. Şâkir Mustafa), Dimaşk 1998; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 131; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), II, 93-95; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, III, 5, 76, 94, 219, 221, 224; Şeyhürabve ed-Dimaşkî, *Nuḥbetü'd-dehr fi 'acâ'ibi'l-ber ve'l-baḥr* (nşr. M. A. F. Mehren), St. Petersburg 1866, s. 214; Kalkaşendî, *Şubḥu'l-a'sâ*, IV, 228-229; Makkarî, *Nefḥu'l-tîb*, bk. İndeks; M. Canard, *Histoire*

de la dynastie des H'amdânides de Jazira et de Syrie, Paris 1951, s. 241 vd.; a.mlf., "al-'Awâsım", *EP* (İng.), I, 761-762; G. le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, London 1966, s. 127 vd.; E. Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1970, s. 36 vd.; a.mlf., "Sugür", *İA*, XI, 2; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 57-61; a.mlf., "Avâsım", *DİA*, IV, 111-112; M. D. Bonner, *The Emergence of the Thughûr: The Arab-Byzantine Frontier in the Early Abbâsîd Age* (doktora tezi, 1987), Princeton University, s. 223-264, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., "The Naming of the Frontier: Awâsım, Thughûr, and the Arab Geographers", *BSOAS*, LVII/1 (1994), s. 17-24; M. Abdullah İnân, *Devlettü'l-İslâm fi'l-Endelûs*, Kahire 1408/1988, I-VI, bk. İndeks; Abdurrahman M. Abdülğani, *el-Hudûdü'l-Bizantîyye el-İslâmîyye ve tanzîmâtüha's-Şağrîyye* (40-339 h./660-950 m.), Küveyt 1410/1990; M. Fethî Osman, *el-Hudûdü'l-İslâmîyye el-Bizantîyye beyne'l-ihtikâki'l-harbî ve'l-ittisâli'l-haḍârî*, Kahire, ts. (Dârü'l-kâtibi'l-Arabî), I-III, tür.yer.; J. F. Haldon – H. Kennedy, "The Arab-Byzantine Frontier in the Eighth and Ninth Centuries: Military Organisation and Society in the Borderlands", *Zbornik Radova Vizantološkog Instituta*, XIX, Belgrade 1980, s. 79-116; Mustafa Ali el-Hayârî, "Tarsûs, Medînetü's-Şuğûri's-Şâmiyye: Dirâse fi 'umrânî müdüni's-Şuğûr", *Dirâsât*, VIII/1, Amman 1981, s. 85-112; Peter von Sivers, "Taxes and Trade in the 'Abbâsîd Thughur, 750-962/133-351", *JESHO*, XXV/1 (1982), s. 71-99; C. E. Bosworth, "The City of Tarsus and the Arab-Byzantine Frontiers in Early and Middle Abbâsîd Times", *Oriens*, XXXIII (1992), s. 268-286; a.mlf., "Abû 'Amr 'Uthmân al-Tarsûsî's Siyar al-Thughûr and the Last Years of Arab Rule in Tarsus (fourth / tenth century)", *Graeco-Arabica*, V, Athens 1993, s. 183-195; a.mlf. – J. D. Latham, "al-Thughûr", *EP* (İng.), X, 446-449.

CASİM AVCI

SUGDÎ (السُغْدِيّ)

Ebû'l-Hasen (Hüseyn) Rûknülislâm
Alî b. el-Hüseyn
b. Muhammed es-Suğdî
(ö. 461/1068)

Hanefî fakihi.

398 (1008) yılında doğdu. Semerkant'ın Buhara tarafında yer alan Suğd (Soğd) nahiyesine nisbet edilmesi burada doğduğunu veya yetiştiğini düşündürmektedir. Aynı nisbe ile anılan birçok âlim bulunmakla birlikte mutlak zikredildiğinde Ebû'l-Hasan kastedilir. Öğrenim hayatı, hocaları, yetiştirdiği öğrenciler hakkında yeterli bilgi yoktur. Suğdî'nin İbrâhîm b. Selm el-Buhârî'den hadis rivayet ettiği bilinmekte (İbn Nâsirüddin, V, 100) ve Şemsüleimme el-Halvânî ile müşkil fıkıh meselelerini müzakere ettikleri belirtilmektedir (Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, vr. 137^a). Serahsî, *Şerḥu's-Siyerü'l-kebîr*'de Suğdî tarihiyle

yaptığı rivayetten bahsederken Suğdî'nin hocası olarak Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed el-Kefnî'yi kaydetmekte, yine bu bilgiden hareketle Serahsî'nin de Suğdî'nin öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır. Leknevi'nin bunun aksine Suğdî'nin Serahsî'den fıkıh okuduğunu ve sözü edilen eseri ondan rivayet ettiğini söylemesi bir yanlışlık sonucu olsa gerektir (*el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 121; krş. Kureşî, II, 567). Nitekim Kureşî de Serahsî'nin Suğdî'den *es-Siyerü'l-kebir*'i rivayet ettiğini kaydeder (*el-Cevâhirü'l-muğiyye*, II, 567). Suğdî'nin bir diğer öğrencisi de Osman b. İbrâhim el-Fadlî el-Buhârî'dir. Sâmânîler, Karahanlılar ve Gazneliler gibi Türk devletlerinin hüküm sürdüğü bir dönemde Buhara'da yaşadığı, kadılık görevini üstlendi, ders ve fetva verdi. 461 (1068) yılında burada vefat etti.

Leknevi, fetvalarıyla halkın meselelerine çözüm getiren büyük fakihlere ve önde gelen imamlara "şeyhülislâm" lakabının verildiğini belirttikten sonra V ve VI. (XI ve XII.) yüzyıllarda bu lakabı alan seçkin âlimler arasında Suğdî'yi de sayar (*el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 241). Yaşadığı dönemde Mâverâünnehir'de arkadaşları Kadî Hasan el-Mâtürîdî ve Seyyid Ebû Şücâ Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Alevî ile birlikte verdikleri fetvalar kesin delil olarak kabul edilir, muhalif görüşlere itibar edilmezdi. Bu üç âlimin bey' bi'l-vefâyî rehin akdi olarak değerlendirmelerinin İslâm hukuk ve iktisat tarihi açısından önemli sonuçları olmuştur. Hadis ilminde de bilgi sahibi olan Suğdî yetenekli bir tartışmacı idi.

Eserleri. 1. *en-Nütef fi'l-fetâvâ*. Yargı, fetva ve öğretim açısından son derece faydalı olan eser, fıkıh hükümlerinin soyut anlatım üslûbuyla sunumu bakımından da önemli bir yere sahiptir. Konuların genel kuralları altında özlü kanun maddeleri şeklinde ele alındığı, yalnız Sünnî mezhepler değil diğer mezhepler ve Selef ulemâsının görüşlerine de yer verilen eserde hükümlerin delilleri hemen hemen hiç zikredilmemiştir. *Fetâvâ-yı Kâdîhân*, İbn Nüceym'in *el-Bahrü'r-râ'ik* ve İbnü'l-Hümâm'ın *Fethü'l-kadîr*i başta olmak üzere daha sonraki Hanefî fıkıh ve fetva kitaplarında esere sıkça atıf yapılması da önemini göstermektedir. Kitap Selâhaddin Abdüllatif en-Nâhî tarafından neşredilmiştir (Bağdat 1975-1976; Beyrut 1404/1984). 2. *Şerhu's-Siyerü'l-kebir*. Şeybânî'nin eserinin şerhidir. 3. *Şerhu Edebi'l-Kâdî*. Has-sâf'ın eserinin şerhidir. 4. *Fevâ'id*. Bazı kaynaklarda *Fevâ'idü's-Suğdî* (Hamevî, II, 77), bazılarında *Fevâ'idü's-Semsi'l-e'imme el-Halvânî ve Rükni'l-İslâm 'Alî es-*

Suğdî (İbn Nüceym, V, 207; VI, 151) adıyla geçen eserde Suğdî'nin fetvaları bir araya getirilmiş olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Suğdî, *en-Nütef fi'l-fetâvâ* (nşr. Selâhaddin Abdüllatif en-Nâhî), Beyrut 1404/1984, II, 865-879; Serahsî, *Şerhu's-Siyerü'l-kebir* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1971, I, 5; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 86; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 119-120, 434; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğiyye*, II, 516, 567; IV, 53, 307; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), V, 207; VI, 151; VII, 122; İbn Nâsirüddin, *Tavzîhu'l-Müştebih* (nşr. M. Naîm el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, V, 100; İbn Kutluboğa, *Tâcû'l-terâcim fi tabakâti'l-Hanefiyye* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Dimaşk 1413/1992, s. 209; Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâ'ibü a'lâmi'l-ağ-yâr min fukahâ'i mezhebi'n-Nu'mânî'l-muhtâr*, Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb, nr. 690, vr. 137^a-138^a; Abdüllatif b. Muhammed Riyâzizâde, *Es-mâ'ü'l-kütübü'l-mütemmim li-Kesfi'z-zunûn* (nşr. Muhammed Altuncî), Kahire, ts. (Mektebetü'l-Hancî), s. 323; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46; II, 1014, 1925; Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, *Ğamzû 'uyûnü'l-beşâ'ir*, Beyrut 1405/1985, II, 77; Leknevi, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 121, 241; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 691; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 279; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 2006, s. 37, 41.

SELÂHADDİN ABDÜLLATİF EN-NÂHÎ

SUHÂR b. ABBAS

(صحر بن عباس)

Ebû Abdurrahmân Suhâr
b. Abbâs Ayyâs b. Şerâhil el-Abdî
(ö. 60/680'den önce)

Sahâbî.

Bahreyn'in güneyinde ikamet eden Abdülkays kabilesinin Mürre b. Zafer oğullarındandır. Abdülkays'ın önde gelenlerinden Eşec el-Abdî, hicretten önceki yıllarda Hicaz'da bir peygamberin ortaya çıktığını duyunca Amr b. Abdülkays el-Abkasî'yi durumu öğrenmesi için Mekke'ye gönderdi. Hz. Peygamber'le görüşen ve müslüman olan Amr, kabilesini İslâm'a davet eden bir mektupla Bahreyn'e döndü ve burada yürüttüğü irşad faaliyetleri sayesinde pek çok kişinin müslüman olmasına vesile oldu. Onun davetine icâbet eden ve İslâmîyet'in Bahreyn'de yayılması için çalışanlardan biri de Suhâr b. Abbas idi. Suhâr, 8 (629-30) yılında Mekke fethedilmeden kısa bir süre önce on altı kişilik bir Abdülkays heyetiyle birlikte Medine'ye gitti (bk. EŞEC el-ABDÎ). Resûl-i Ekrem'le görüşen Suhâr ve arkadaşları, Medine'de on gün kalarak Kur'an öğrenmeye ve dinî konularda bilgi sahibi olmaya çalıştılar. Suhâr'dan nakledildiğine göre o, Hz. Peygamber'e kendileri kullanmamak şartıyla üzüm ve hurma gibi ürünlerden elde ettikleri şa-

rabin satışının câiz olup olmadığını sormuş, Resûlullah'ın cevap vermemesi üzerine sorusunu üç defa tekrarlamış, kılınan namazın ardından Resûl-i Ekrem onu çağır-mış ve bunun âhirette sorumluluk getiren sakıncalı bir iş sayıldığını belirterek câiz olmadığını söylemiştir (İbn Sa'd, V, 562). Heyet, Hz. Peygamber'in hayır duasını ve kendilerine verdiği hediyeleri alarak Bahreyn'e döndü. Kaynaklarda Resûl-i Ekrem'in Suhâr b. Abbas'a bir mektup verdiğinden bahsedilmekte, ancak mektubun içeriği hakkında bilgi bulunmamaktadır (Muhammed Hamîdullah, I, 401).

Suhâr, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Suriye ve Filistin taraflarına yapılan seferlere katıldı; Mısır'da fethinde bulundu. Hz. Osman'ın şehid edilmesinin ardından karışık dönemde halifenin kâtillerinin yakalanıp cezalandırılması konusunda ısrarcı davrandı ve olayın takipçisi oldu. Sıffin Savaşı'nda Şam orduları arasında yer aldı. Irak'ın Şam idaresi altına girmesinden sonra (41/661) Basra'ya yerleşti ve Muâviye b. Ebû Süfyân döneminde (661-680) burada vefat etti. II. (VIII.) yüzyılın sonlarında ölen Ali b. Nasr el-Cehdamî, Suhâr'ın kabrinin Basra'da olduğunu söylemektedir (Buhârî, IV, 327). İbn Hacer el-Askalânî'nin fasih konuşan, güzel söz söyleyen ve hayırla yâdedilen bir kişi diye tanıttığı Suhâr b. Abbas (*el-İşâbe*, III, 409), Hz. Peygamber'den beş hadis nakletmiş (İbn Hazm, s. 210), bu hadisler daha çok Basralılar arasında yayılmıştır. Başlıca râvileri iki oğlu Abdurrahman ve Ca'fer ile Mansûr b. Ebû Mansûr, Ceyfer b. Hakem, Mus'ab b. Müsennâ ve Ebû Ubeyde Müslim b. Ebû Kerîme gibi tâbîlerdir. Ahmed b. Hanbel ve Taberânî, kıyamete yakın bazı Arap kabilelerinin yaşadığı bölgelerde çökme olaylarının meydana geleceğine dair bir hadisi Suhâr'dan nakletmiştir (*Müsned*, III, 483; Taberânî, VIII, 73).

İbnü'n-Nedîm, Suhâr b. Abbas'ın Emevî Halifesi Muâviye b. Ebû Süfyân döneminin en meşhur nesep âlimlerinden biri olduğunu söyler (*el-Fihrist*, s. 102). Ensâb bilgisine büyük önem veren Muâviye kabileleri birbirinden ayırt etmek, ayrıca idarî ve askerî düzenlemelerde ihtiyaç duyduğu bilgilere ulaşmak için nesep konusunda uzman kabul edilen Nehâr b. Evs, Sâib b. Bişr el-Kelbî ve Kudâme b. Dirâr el-Kuray'î ile birlikte Suhâr b. Abbas'ı da Dimaşk'a davet etmiş, kendilerinden ensâba dair eser yazmalarını istemiştir (*Dîa*, XI, 246-247). Suhâr, çağdaşı olan meşhur nesep âlimi Dağfel b. Hanzale ile nesep konusunda uzun müzakerelerde bulun-